

Пролог	9
Частина I. МИНУЛЕ	15
1. Як пізнати кита	17
2. Ссавці, не схожі на інших	34
3. Про що розповідають кістки	55
4. Мандрівка в часі по шосе викопних китів	68
5. Посмертне життя кита	81
6. Кірки та лазери	94
7. У пошуках відповідей на загадку Серро-Баллени	108
Частина II. СЬОГОДЕННЯ	125
8. Епоха гігантів	127
9. Велетенські кістки в океані	137
10. Відкриття у Хвальфйорді	151
11. Фізика й фленшерні ножі	166
12. Межі можливого в живих істот	178
Частина III. МАЙБУТНЄ	190
13. Арктичні машини часу	193
14. Зміщення базових ліній	207
15. Як ми можемо вимерти	216
16. Еволюція в антропоцені	232
17. Перехрестя китових кісток	247
ЕПІЛОГ	258
ПОДЯКИ	263
РОДОВІДНЕ ДЕРЕВО КИТІВ	267
ПРИМІТКИ	270
Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>	
ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ	333

Частина I
МИНУЛЕ

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

1. Як пізнати кита

Я сидів зачарований картиною моря, де в такт із повільними рухами хвиль здіймалися і опускались мільйони уламків льоду. Увесь ранок ми шукали горбатих китів у Бухті Вільгельміна, кружляючи на гумовому човні між велетенськими айсбергами, високими й гострими, як перевернуті собори. Тепер ми зупинилися, заглушили мотор й у повній тиші прислуховувалися, сподіваючись почути насичене звучне дихання кита вагою понад 35 т, що спливатиме на поверхню води. Це буде сигналом підійти ближче. Ми дісталися краю світу, щоб прикріпити знімну мітку на спину одного з цих величезних океанічних ссавців, але в Антарктиді ні в чому бути впевненим не можна. Зараз, сидячи в очікуванні в маленькому відкритому човні, я почувався дедалі вразливішим – такою собі тріскою посеред моря крижаних глиб.

– Дивись, не звались, – із кам'яним обличчям порадив мій давній колега та друг Арі Фрідлендер.

Я спробував пригадати, як давно ми залишили «Ортелій», наше океанічне судно, значно більше за розмірами і з корпусом із міцної сталі. З усіх сторін нас оточували нунатаки – зубчасті скельні виступи, що пронизували кремові верхівки льодовиків. Там, де льодовики зустрічались із морем, вони обривалися стрімкими крижаними скелями, що височіли над бухтою. Через відсутність будь-яких будівель, які б могли задати масштаб, ландшафти навколо здавались водночас і близькими, і далекими. Цей фантастичний пейзаж

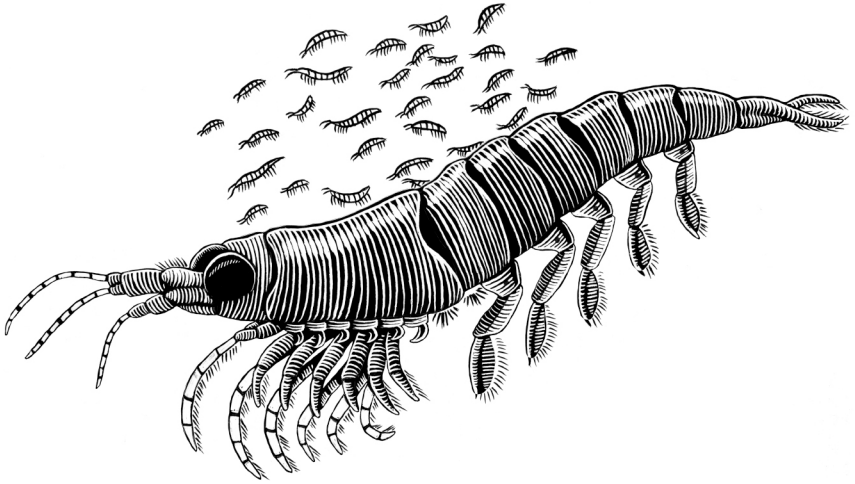
Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

із льодом, водою, скелями й світлом викривляв моє поле зору, і я втрачав відчуття відстані та часу.

Якщо витягнути перед собою лівий кулак із відведеним великим пальцем, то своїми контурами палець нагадуватиме західний Антарктичний півострів, а сам кулак – антарктичний континент. Протока Жерлаш – це частина протяжного внутрішнього проходу вздовж відтинку узбережжя Антарктиди, яким у нас служить великий палець, а бухта Вільгельміна відходить від Жерлаша, утворюючи майже замкнений простір. Жерлаш приваблює китів, тюленів, пінгвінів та інших морських птахів, а центром їх тяжіння є бухта Вільгельміна. Усі стікаються сюди на полювання за крилем – крихітними ракоподібними, основною ланкою харчового ланцюга Антарктичного океану. Погляньте на свою руку ще раз: окремі рачки не довші за великий палець, а кити на них полюють тому, що протягом антарктичного літа рачки скупчуються у величезні зграї. У разі сприятливого поєднання сонячного світла та збагаченої поживними речовинами води щільні хмари крилю утворюють своєрідний надорганізм, що може простягатися на кілометри, містячи кілька тисяч особин у кожному кубометрі. За деякими підрахунками біомаса крилю перевищує біомасу будь-якого іншого виду тварин на планеті. І зараз їхні повні калорій зграї непримітно рухались десь поблизу нашого човна.

Де багато крилю, там будуть і кити, але головна проблема вивчення китів полягає в тому, що ми майже ніколи їх не бачимо, за винятком тих випадків, коли вони підіймаються на поверхню, аби подихати повітрям, або коли ми самі, дуже обмежені в своїх можливостях, пірнаємо до них. Кити є загадкові за самою своєю природою, оскільки чимало сторін їхнього життя неможливо виміряти жодними нашими приладами: вони перетинають цілі океани,

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

пірнають у такі глибини, яких не досягає світло, і живуть не менше, а то й довше, за людину.

Мета нашої подорожі в бухту Вільгельміна – закріпити на спині кита-горбача невеличку пластикову мітку, що записує аудіо – й відеоінформацію, глибину, зміни швидкості кита і навіть напрямів його руху в трьох координатах. Ці мітки надаватимуть нам необхідні дані про взаємодію горбачів із довкіллям, із заданою періодичністю повідомляючи, як вони поїдають криль. Арі з колегами вже майже двадцять років займається міченням і відстеженням китів біля Антарктичного півострова, складаючи діаграми їхнього пересування з урахуванням щільності скупчень крилю, температури води, денного світла та інших параметрів. Оскільки внаслідок змін клімату полюси Землі нагріваються швидше, ніж решта планети, цінним є кожний рік вимірювань.

Я сидів на планширі, а Арі оглядав навколишній простір, стоячи на носі човна. Уже пройшло кілька днів від початку нашої

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

багатотижневої експедиції, і ми сподівалися помітити якомога більше горбачів – в ідеалі цілу зграю, що годується разом, – але наші надії досі не виправдались. Арі – нерухомий, як носова фігура на кораблі – тримав у руках шестиметрову жердину з вуглепластику, яка згиналася синхронно з хвилюванням моря, а на її кінці бовталася мітка у формі сльози. Я дивився, як над нашими головами повільно пропливають хмари, повторюючи поцятковану сонячними відблесками ртуть води, і думав, чи може ще якесь місце на Землі відчуватися таким же чужим людині, як Антарктида. Раптом мене змусив насторожитися гучний плескіт, за яким постав супроводжуваний трубним звуком фонтан, що вирвався з пари роздутих ніздрів.

Ми знали, що тепер можна було очікувати на нові стовпи води. Коли кити в зграї спливають, аби подихати, вони синхронізуються – іноді вони діють майже одночасно або з інтервалом у кілька секунд. Перш ніж піти під воду вони роблять кілька швидких вдихів. Якщо кити не сплять і не виснажені, вони поводяться так, ніби спливання їм дошкуляє, і вони воліли б залишатися на глибині. Вивірена координація дихальних рухів, ймовірно, має дозволяти їм проводити більше часу під водою у пошуках їжі й задля уникнення хижаків. Одні види китів подорожують чи полюють зграями, інші – як от горбачі, що з'явилися перед нами, – утворюють тимчасові, імовірно, випадкові угруповання.

– Ось де він! – вигукнув Арі. Пара від видиху кита ще висіла в холодному повітрі. Арі вказав на маленький слід на воді метрів за десять від човна, абсолютно спокійну ділянку серед хвиль на поверхні. Цей слід, який називають «млинцем», видавав невиди-

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

мий рух кита глибоко під нашим крихітним човном. Цей млинець розпався на кілька нових, кожний розміром із човен – вони здіймалися з глибин, кружляючи й розростаючись, набуваючи форми листа латаття на плесі. Ми не помилились.

– Він із приятелями, – сказав Арі.

Не маючи ехолота, який би виказав китам наше місцезнаходження, ми простежили їхній шлях за мінливими слідами на поверхні води.

Запустивши мотор, ми трохи пропливли вперед і зупинились одразу за останнім «млинем». За кілька секунд, як на замовлення, пара величезних ніздрів з'явилась на поверхні, випустивши звучний фонтан бризок, що пронеслись повз нас, поки ми переслідували кита. На поверхні води з'явився спинний плавник, і поруч вибухнули ще два фонтани.

– Зупинись за цим останнім. У нас у запасі ще три вдихи, перш ніж вони підуть углиб! – вигукнув Арі.

Ми слідували за останнім китом групи, маневруючи так, щоби човен зайняв потрібну позицію. Арі перегнувся через ніс і притиснув до себе жердину, виставивши її кінець із міткою одразу перед спинним плавником – ми саме наблизились до цих велетнів, що рухались лише в кількох метрах від нас. Тоді Арі чітким рухом приземлив кінець жердини на спині кита, і присоски прилипли до шкіри, гучно, на нашу радість, клацнувши. Кит повернувся під водою, а ми відійшли й зупинились, чекаючи, коли він спливе. Він знову сплив, ми побачили його гладку блискучу спину з неоновою міткою і зраділи. Кит зробив ще один вдих, а потім здійняв над водою надзвичайно широкі хвостові лопаті й зник у смарагдовій темряві разом із своїми супутниками. Арі по рації зв'язався з «Ортелієм».

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>